

SIGRID RAETS^a
ELISE BLONDEEL^b

De kruimels van het Kalifaat

Het repatriëringsdilemma rond de Belgische *foreign terrorist fighters* en hun families

Panopticon, 41 (3), 298-307
© 2020 Maklu | ISSN 0771-1409 | Mei 2020

- ^a Doctoraatsonderzoekster, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent (corresp.: Sigrid.Raets@UGent.be)
^b Doctoraatsonderzoekster, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP) & Human Rights Centre (HRC), Vakgroep Criminologie Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent

1. INLEIDING

De huidige politieke controverse rond de repatriëring van de Belgische IS-kinderen en hun ouders laat zich lezen als de kroniek van een aangekondigde tragedie. Het gaat hier met name om een zeer netelig vraagstuk, een vraagstuk waar bovendien al mee geworsteld wordt sinds het instorten van de zelfverklaarde Islamitische Staat. België is er, net zoals de meeste EU lidstaten¹, in die tijd echter nog niet in geslaagd om een coherent en actief beleid ten aanzien van de *foreign fighters* en hun familie uit te stippelen. De Belgische overheid kwam reeds in december 2017 tot het besluit dat kinderen onder de tien jaar moeten kunnen terugkeren (COOLSAET & RENARD, 2020). Het bleef echter bij deze loze, vage woorden. Van een proactieve repatriëring van jongere kinderen is, tot nader order, hoegenaamd geen sprake. Het wordt in dit verband dan ook meteen pijnlijk duidelijk dat het lot van de ouders onvermijdelijk een schaduw werpt over het debat rond de kinderen. Uit de koers die momenteel op beleidsniveau gevolgd wordt, kan afgeleid worden dat de Belgische staat haar onderdanen liever niet ziet terugkeren. Daar de autoriteiten vastbesloten zijn om hun burgers niet naar huis te halen, maar tegelijk ook niet met een alternatief op de proppen komen om met deze kwestie om te gaan, laat het huidige beleid zich voornamelijk kenmerken door ontkenning en een gebrek aan optreden. Dat de publieke opinie op dit vlak zeer vijandig en sterk gekant tegen repatriëring is, is waarschijnlijk geen toeval.

Anders geformuleerd, de angst voor geradicaliseerde of zelfs re-radicaliserende moeders en vaders weegt tot nader order zwaarder door dan de mensonwaardige omstandigheden waarin deze kinderen moeten leven. Natuurlijk is het belangrijk om bedacht te zijn op dergelijke veiligheidsrisico's en onzekerheden, maar in geen geval mag dit een voorwendsel zijn om te verzaken aan de verplichtingen die neergelegd zijn in internationale mensenrechtenverdragen en in het bijzonder in de bepalingen van het internationaal verdrag van de rechten van het kind (IVRK). Het gegeven dat de Belgische staat kinderen van *foreign*

¹ Een uitzondering hierop is Kosovo, dat zich, als een van de weinige Europese lidstaten, ertoe verbonden heeft al zijn onderdanen terug te halen uit Syrië en Irak (RUF & JANSEN, 2019).

fighters terug dient te halen vindt zijn juridische grondslag in diverse bepalingen. Gecombineerd laten die geen twijfel bestaan over de noodzaak tot het uitwerken van een beleid dat voldoet aan onze internationale verplichtingen. Artikel 3 IVRK, één van de kernbepalingen van het verdrag, is in dit verband niet mis te verstaan: het belang van het kind dient de eerste overweging te vormen in alle beslissingen die het kind betreffen. Bovendien zijn artikelen 38 en 39 IVRK bijzonder slagkrachtig in deze repatriëringskwestie. Waar artikel 3 IVRK nog geldt als een algemene kernbepaling ten aanzien van vele kwesties, concretiseren artikelen 38 en 39 de verplichting van de Belgische overheid om maatregelen te nemen ten opzichte van kinderen die blootgesteld worden aan geweld. Artikel 38 verplicht staten om alle uitvoerbare maatregelen te nemen ter waarborging van de bescherming en verzorging van kinderen die getroffen worden door gewapend conflict. Artikel 39 bindt lidstaten er dan weer toe deze kinderen terug te brengen naar een situatie die het welzijn van de betrokken kinderen vooropstelt en concreet de gezondheid en waardigheid van het kind tracht te herstellen. Tot dusver falen we echter als gemeenschap om uitvoering te geven aan deze bepalingen en deze kinderen te beschermen tegen gruwelijke oorlogssituaties. Bovendien gaat het straffen van kinderen, enkel en alleen omwille van de daden van hun ouders, lijnrecht in tegen artikel 2, lid 2 IVRK. Een toetsing van het vigerende beleid ten aanzien van de Belgische IS-kinderen aan basisprincipes van menselijke waardigheid en kinderrechten maakt onverkort duidelijk dat afdwingbare kinderrechtenbepalingen flagrant geschonden worden bij nalatigheid van de Belgische overheid.

Juridische tegenargumenten kunnen gevonden worden in de recente rechtspraak in deze materie, welke het zogenaamde gebrek aan rechtsmacht van de Belgische staat over de kinderen van *foreign fighters* blootlegt als grote struikelblok. Eind 2018 kreeg de repatriëringskwestie een menselijk gelaat met de zaak van H.S. en L.E.M, twee zogenaamde IS-vrouwen die vastgehouden worden in de kampen van Al-Roj en Al-Hol. Het gelaat werd door het vonnis van de kortgedingkamer van de rechtbank van eerste aanleg ook meteen de rug toegekeerd. Op 19 juli werd namelijk besloten dat de Belgische staat niet kan verplicht worden om de moeders met hun kinderen te repatriëren uit het Koerdische kamp. Reden hiervoor is tweeledig. Vooreerst – en voornamelijk – werd een gebrek aan rechtsmacht geopperd. Voorwaarde voor gebruik van extraterritoriale rechtsmacht binnen mensenrechtenverdragen is namelijk het hebben van effectief gezag en autoriteit (WAUTERS & WOUTERS, 2019). Vanuit internationaal kinderrechtenperspectief onthult een kritische lezing van de rechterlijke motivering dat dit geenszins belemmert dat alsnog beschermende maatregelen kunnen en moeten worden genomen ten aanzien van de kinderen (SANDELOWSKY-BOSMAN & LIEFAARD, 2019). Ten tweede werd gesteld dat de gevaarlijke situatie waarin de moeders en kinderen zich bevinden op een onvoldoende betrouwbare wijze was aangetoond. Een rechterlijke dwaling of puur cynisme? De zaak kende een woelig vervolg. De uitspraak werd op 12 september 2018 bevestigd in hoger beroep. Een tweede kortgeding leek een kentering te brengen in het discours wanneer werd gesteld dat er sprake was van een noodsituatie voor de kinderen en de kortgedingrechter de Belgische staat alsnog opdroeg alle noodzakelijke en mogelijke maatregelen te nemen om moeders met hun kinderen terug te halen. Victorie voor de kinderrechten was te vroeg gekraaid wanneer in hoger beroep de vraag alsnog werd verworpen. Deze sterk gemediatiseerde zaak is echter geen alleenstaand geval. In getallen uitgedrukt hebben we het over 69 kinderen en 54 volwassenen die eind vorig jaar nog gevangen zouden worden gehouden in Syrië (COOLSAET & RENARD, 2020). Het merendeel van deze kinderen werd geboren in de schoot van het zogenaamde Kalifaat, en is dus jonger dan zes jaar (MEHRA & PAULUSSEN, 2019). De teller van teruggekeerde kinderen van IS-strijders zou voorlopig op 41 staan (VANRENTERGHEM, 2020). Ondanks de aperte weerstand tegen hun

terugkomst, vinden moeders en kinderen druppelsgewijs hun weg terug naar België, zoals ook blijkt uit een aantal sterk gemediatiseerde cases die de problematiek een gezicht hebben gegeven.

De vraag hoe we dienen om te gaan met de Belgische IS-strijders en hun families is, in deze context, pertinentier dan ooit. De meningen over deze urgente kwestie zijn echter hopeloos verdeeld. De emoties durven in dit verband wel eens flink op te laaien, met als resultaat dat het debat rond het repatriëringsvraagstuk danig is vertroebeld. Deze paper heeft als expliciete doelstelling het debat terug op scherp te stellen. Kinderrechten en veiligheid zijn de kern van de zaak, het hart van de materie, en beide dienen dan ook centraal te staan in deze discussie. Het is vanuit deze overtuiging dat het repatriëringsdilemma in deze paper belicht zal worden vanuit een dubbele optiek, waarin zowel een veiligheids- als een kinderrechtenperspectief verenigd wordt. Hieronder zullen de verschillende mogelijkheden om met IS-kinderen en hun ouders om te gaan besproken worden, waarbij beide perspectieven in rekening worden gebracht.

2. DE VERSCHILLENDE UITWEGEN UIT HET REPATRIËRINGSDILEMMA AFGEWOGEN

2.1 *We laten ze daar*

De eerste mogelijkheid houdt in dat we de Belgische *foreign fighters* samen met hun gezinnen laten in de situatie waarin ze zich nu bevinden, in de hoop dat ze daar vervolgd worden. In de praktijk vergt deze optie niet veel meer dan wachten en niets doen. De achterliggende opvatting is dat deze individuen vrijwillig, of soms zelfs moedwillig, naar deze gebieden zijn afgereisd om zich bij IS aan te sluiten en zij aldus de gevolgen van hun eigen gedrag dienen te dragen. Een tweede argument dat in dit verband eveneens vaak wordt aangehaald, is dat de regio waar de IS-strijders hun wandaden hebben begaan de meest geschikte plaats zou zijn om hen te berechten. Met andere woorden, de argumenten *tegen* repatriëring berusten dikwijls op wraakgevoelens, maar evenzeer ook op pragmatische overwegingen (MacVICAR, 2020).

Tegen bovenstaande redenering kan evenwel ingebracht worden dat deze 'oog om oog' denkwijze hoe dan ook niet opgaat voor de IS-kinderen. Zij hebben er namelijk niet voor gekozen om door hun ouders naar een conflictgebied meegesleept te worden of om ter wereld gebracht te worden binnen de grenzen van het Kalifaat.

Daarnaast is plaatselijke vervolging een uiterst problematisch gegeven, en dit om verschillende redenen. Vanuit puur praktisch oogpunt is de berechting van *foreign fighters* in Syrië en Irak een absolute logistieke nachtmerrie. Alleen al het hallucinante aantal verdachten zou een hele kluit zijn voor elk goed uitgerust rechtssysteem: schattingen van het aantal vastgezette IS-strijders lopen al snel op tot in de duizenden (JENKINS, 2019; SPECKHARD & SHAJKOVCI, 2019). Bovendien gaat het om misdaden zoals terrorisme, oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de mensheid, misdaden die allemaal bijzonder moeilijk te vervolgen zijn. Berechting ter plaatse ligt in de handen van bedenkelijke rechtssystemen, getekend door een acuut gebrek aan middelen en ingeplant in een uitermate instabiel, naoorlogs politiek klimaat (PAGANO, 2020). Naast logistieke zijn er dus ook juridische bezwaren tegen lokale vervolging. Zo voert Irak, dat reeds een aantal Europese IS-strijders, waaronder ook Belgen, veroordeeld heeft, nog steeds de doodstraf uit. De stand van zaken in Syrië is zo mogelijk nog erger. Het regime van Assad heeft een ongewoon slechte reputatie als het op de behandeling van ge-

vangenen aankomt (MEHRA & PAULUSSEN, 2019; MACVICAR, 2020). Internationaal humanitair recht, zoals het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM), verbiedt dat lidstaten hun onderdanen over- of uitleveren aan landen als ze het risico lopen op foltering, wrede en mensonterende behandeling, of ter dood veroordeeld worden. Het overlaten van gevangenen aan overheden die hen naar alle waarschijnlijkheid zullen mishandelen is evenzeer strijdig met dit principe. Plaatselijke vervolging is, kortom, allesbehalve verzekerd en impliceert een rechtspleging die niet voldoet aan de normen van het Belgische rechtssysteem. Hier lijkt, met andere woorden, een regel van twee maten en twee gewichten te gelden. Er zijn uiteraard praktische voordelen aan het voeren van processen in de getroffen regio zelf, zoals de fysieke nabijheid van bewijsmateriaal, getuigen en slachtoffers. Pragmatisme zou echter onder geen beding mogen aangegrepen worden om Belgische onderdanen te onderwerpen aan lokale rechtssystemen die er niet in slagen de fundamentele beginselen van een goede procesorde te respecteren en die bovendien de rechten van de verdachten op tal van andere manieren schenden.

Het gevolg van deze afwachtende, *laissez-faire* aanpak is dat IS-strijders en hun families voor onbepaalde tijd in een soort van preventieve hechtenis in detentiekampen gehouden worden. De situatie in deze kampen is ronduit uitzichtloos te noemen. Naast de erbarmelijke levensomstandigheden (zie bijvoorbeeld SPECKHARD & SHAJKOVCI, 2019; VALE, 2019), laten de detentiekampen zich evenzeer kenmerken door de aanwezigheid van manifeste ideologische breuklijnen. Voor sommige gedetineerden vormde de val van IS een moment van bittere desillusie en ontzuivering, en werden hun extremistische overtuigingen samen met het Kalifaat de bodem ingeslagen. SPECKHARD & SHAJKOVCI (2019) spreken in dit kader van een spontane vorm van zelf-deradicalisering. Anderen blijven zich daarentegen wanhopig vastklampen aan de idealen van de terreurorganisatie. Deze groep van ideologische *hardliners* deinst er niet voor terug om hun gedachtegoed door te drukken en strikt te handhaven binnen de detentiekampen. Zij die ontgoocheld zijn, hebben evenwel geen uitzicht op een alternatief, wat logischerwijze kan leiden tot bitterheid, frustratie en, in het slechtste geval, re-radicalisering (VALE, 2019). Wat de kinderen betreft, biedt deze omgeving dan ook allerminst een positieve invloed (MACVICAR, 2020). Enerzijds is er het risico dat uitgaat van het opgroeien in een wereld van haat, geweld en extremisme, waarbij sommige kinderen, direct of indirect, worden klaargestoomd als de volgende generatie militanten. Baby's en peuters hebben allicht geen besef van ideologie, en moeten in dit opzicht als onschuldig beschouwd worden. Oudere kinderen hebben wellicht meer nood aan begeleiding om hetgeen ze hebben meegemaakt en wat hen is aangeleerd te verwerken. Anderzijds is er het risico op ziekte of fysiek letsel. De omstandigheden in deze overbevolkte en onhygiënische kampen brengen het leven van deze kinderen in gevaar. Niet minder dan vijf Belgische baby's zijn intussen omgekomen.

Uit bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de kampen in Noord-Syrië een vruchtbare voedingsbodem vormen voor verder extremisme. Het meest waarschijnlijke resultaat van een verblijf van onbepaalde duur in deze kampen is dan ook meer terrorisme, en niet minder. Het is niet ondenkbaar dat, als er geen terugkeer plaatsvindt, deze groep peuters en jongere kinderen, waar momenteel nog geen enkel risico vanuit gaat, zal uitgroeien tot de volgende generatie militanten. IS-kinderen en hun ouders in deze omstandigheden achterlaten is dan ook zeer kortzichtig en op langere termijn onhoudbaar. Deze kampen kunnen dus hooguit gezien worden als een tussentijdse maatregel, een spreekwoordelijk doekje voor het bloeden. In dit verband is het ook belangrijk om te vermelden dat de detentiekampen een ander, groter risico inhouden. Niet iedereen laat zich immers voor onbepaalde tijd

opsluiten. In de chaos van het post-IS tijdperk zijn tal van strijders van de radar verdwenen (JENKINS, 2019). De optie om ze daar te laten gaat dus noodgedwongen hand in hand met een gebrek aan controle en monitoring (PAGANO, 2020).

Bovenal tekent deze aanpak zich af als een oefening in naïviteit en cynisme. Het getuigt met name van een ongelofelijke naïviteit, dan wel ongepaste arrogantie, te menen dat andere landen onze problemen wel zullen oplossen. De kwestie wordt met andere woorden als een hete aardappel doorgeschoven (cfr. MALET, 2019), en dit vanuit de veronderstelling dat het probleem zo goed als opgelost is eens het ons probleem niet meer is. Niets is echter minder waar. Zo waarschuwen de Koerdische autoriteiten voor het feit dat ze niet over de capaciteit beschikken om deze gevangenen langdurig vast te houden en dringen ze erop aan dat landen zoals België hun eigen onderdanen terugnemen (GURSKI, 2019). Ook Turkije heeft laten verstaan dat het zinnens is om zoveel mogelijk van deze *foreign fighters* terug te drijven naar hun land van herkomst (DWORKIN, 2019). Wat vaststaat, is dat meer en meer IS-strijders en hun gezinnen, ongeacht de weerwil van de overheid, op een of andere manier hun weg terugvinden naar België (COOLSAET & RENARD, 2020; JENKINS, 2019). Verantwoordelijkheid afschuiven betekent ten slotte niet alleen dat het probleem voor een zekere tijd vooruitgeschoven wordt, om daarna als een boemerang terug te keren. Het staat bovendien haaks op het basisprincipe dat terrorisme, als een inherent grensoverschrijdend probleem, supranationaal en niet eenzijdig benaderd dient te worden.

2.2 We halen ze terug

De tweede optie is het actief repatriëren van Belgische IS strijders en hun families, al dan niet met het oog op strafrechtelijke vervolging. Wanneer het over repatriëring gaat, is het belangrijk om te benadrukken dat de *foreign fighters* en gezinnen in kwestie een zeer diverse groep vormen, een groep die zich dan ook moeilijk over één kam laat scheren.

Wat de IS-kinderen betreft, is het duidelijk dat actieve repatriëring de enige correcte en verdedigbare mogelijkheid is. Om het simpel te stellen: van baby's en peuters kan niet verwacht worden dat zij zich op eigen houtje gaan aanbieden bij een Belgische ambassade in de regio. Ondanks de eerder vermelde waaier aan wettelijke bepalingen die erop wijzen dat staten de verplichting hebben deze kinderen terug te halen, moet er echter vastgesteld worden dat de repatriëring van kinderen slechts mondjesmaat wordt uitgevoerd. Er zijn verschillende redenen waarom de meeste Europese overheden zich slechts schoorvoetend bereid tonen om de kinderen terug te halen.

Vooreerst wordt als grote struikelblok het eerder vermelde gebrek aan rechtsmacht opgevoerd. SANDELOWSKY-BOSMAN & LIEFAARD (2019) merken in dat verband op dat een gebrek aan handhavende rechtsmacht verdragsluitende staten bij het IVRK niet ontheffen van hun plicht om beschermende maatregelen te treffen in bepaalde omstandigheden voor bepaalde rechten, waaronder het recht vervat in artikel 3 IVRK. De rechterlijke macht lijkt het gebrek aan rechtsmacht te gebruiken als eenvoudig excuus voor het ronduit miskennen van de verplichting de Belgische kinderen te beschermen en gaat daarmee voorbij aan de materiële verplichtingen op grond van het IVRK.

Ten tweede is er het feit dat de Koerdische autoriteiten niet toelaten dat moeders en kinderen tegen de wil van de moeder van elkaar gescheiden worden (DWORKIN, 2019). Lijnrecht daartegenover staat het voornemen van de Belgische regering, geuit bij de VN-Veiligheids-

raad in New York, om 42 kinderen uit de Syrische kampen terug te halen op voorwaarde dat de moeders hen niet vergezellen en lokaal worden berecht. Een concreet gevolg van dit getouwtrek is dat de meeste gerepatrieerde kinderen wezen zijn. Volgens België is het de verantwoordelijkheid van de moeders om een tijdelijke scheiding te aanvaarden opdat de kinderen in veiligheid worden gebracht. Dergelijke scheiding heeft niet enkel drastische psychosociale gevolgen² voor de kinderen in kwestie, maar is juridisch ook niet altijd even makkelijk te verdedigen, gelet op artikel 9 IVRK dat een ongerechtvaardigde scheiding tussen ouder en kind verbiedt. Belangrijker daarbij is echter dat de overheid zich hierbij schuldig maakt aan een bevoegdheidsovertreding gezien enkel de jeugdrechter kan beslissen over een ontzetting uit de ouderlijke macht van *in casu* de IS-vrouwen wanneer hij beschikt over alle noodzakelijke elementen voor het maken van dergelijke belangenafweging.³

Een derde complicerende factor is dat IS-kinderen niet alleen als slachtoffers, maar vaak ook als een bedreiging aanzien worden. Deze sluipende verschuiving in perceptie is in wezen het resultaat van het feit dat IS kaders doelbewust kinderen en jongeren als soldaten hebben ingeschakeld in hun campagnes. Berucht zijn de trainingskampen waar kinderen van dertien jaar omgevormd werden tot ‘welpen van Kalifaat’, evenals de beelden van kinderen die instructies krijgen om hun ‘ongelovige’ pop met een groot mes de kop af te snijden. De mate waarin deze kinderen werden blootgesteld of deelnamen aan geweld varieert echter aanzienlijk (ALMOHAMMAD, 2018). Niet elk kind beantwoordt dus aan het doembeeld van de ‘tikkende tijdbom’. Integendeel, kinderen beschikken vaak over een grote veerkracht en kunnen, mits de juiste behandeling en zorg, een verleden van geweld achter zich laten (KIZILHAN, 2019; MACVICAR, 2020). In dat opzicht moet in herinnering worden gebracht dat het VN-Kinderrechtencomité in zijn landenrapport de Belgische staat aanmoedigde om *alle* kinderen, en niet alleen deze onder de tien jaar (cfr. DE BOND, 2018), te repatriëren samen met, waar mogelijk, hun families. Dit jaar nog riep de VN-Mensenrechtenraad met een vreselijk aantal van 371 te betreuren kinderen alle EU-lidstaten op de kinderen van de gevangenen IS-terroristen en hun moeders zo snel mogelijk terug te halen. Het Europees Parlement en de Parlementaire vergadering van de Raad van Europa neemt resoluties aan die voortgaan op hetzelfde elan. Het is onverkort duidelijk dat al deze internationale drukingsmiddelen de positie van passieve overheden hekelen en het moge dan ook duidelijk zijn dat men niet langer voorbij kan gaan aan de niet mis te begrijpen boodschappen die ze brengen.

Kinderen van strijders kunnen zodoende niet zomaar op één hoop gegooid worden, maar hetzelfde geldt evenzeer voor hun ouders. Moeders bekleden een breed scala aan rollen en posities, gaande van getraumatiseerd slachtoffer tot toegewijde zelloot. Gekend is dat het actieterrein van de meeste vrouwen onder IS bewind niet veel verder reikte dan het huishouden, al zijn er ook een aantal vrouwen die actief lid waren van de *hisbah* brigades, die vaak vergeleken worden met een strikt religieuze interne veiligheids- of politiedienst, en hebben enkele vrouwen effectief ook de wapens opgenomen tijdens de laatste stuiptrekkingen van het Kalifaat (VALE, 2019; BARRETT, 2017). Waar de *jihadi* bruiden vroeger nog onderschat werden, tekent zich nu een verharding van de houding ten opzichte van vrouwen af. Overheden zijn tegenwoordig minstens even risico-aversief tegenover vrouwelijke IS-

2 Gerrit LOOTS, Marijke VAN BUGGENHOUT en Nadia FADIL (2020) wezen in dit verband op het feit dat een ingrijpende onthechting door scheiding van moeder en kind de sociale integratie van de kinderen in de samenleving ernstig zal belemmeren.

3 Dergelijke belangenafweging gebeurt in dit scenario ook conform de manier waarop het VN-Kinderrechtencomité het heeft geëxpliciteerd in hun Algemene Commentaar nr. 14, met name steeds op individuele basis. (“Article 3, paragraph 1, applies to children as individuals and places an obligation on States parties to assess and take the child’s best interests as a primary consideration in individual decisions.”)

leden als ten aanzien van hun mannelijke tegenhangers. Tekenend hiervoor is het actuele juridische gekissebis rond het verlenen van consulaire bijstand aan de IS-kinderen en hun ouders, waarbij de Belgische overheid telkens stevig de hakken in het zand zet als het over de moeders of vaders gaat.

Er zijn echter duidelijke argumenten vóór het actief terughalen van de Belgische IS-leden. Repatriëring biedt, in vergelijking met het hierboven geschetste alternatief, nog altijd de beste kans op een eerlijke en behoorlijke berechting. Het Belgische Openbaar Ministerie heeft intussen de nodige ervaring en expertise ontwikkeld om solide strafzaken tegen IS-leden op te bouwen, zoals ook blijkt uit het aantal *foreign fighters* dat bij verstek veroordeeld werd. Het is evenwel zo dat het vervolgen van deze dadergroep enkele specifieke moeilijkheden met zich meebrengt, en dus zeker geen evidentie is. Openbare aanklagers en politiediensten ondervinden met name problemen bij het verkrijgen van betrouwbaar bewijsmateriaal, aangezien mogelijke bewijzen veelal verspreid liggen over een quasi ontoegankelijk conflictgebied. In deze gevallen wordt vaak teruggegrepen naar de meer reguliere strafrechtelijke bepalingen om toch een veroordeling te bekomen, wat zich echter ook vertaalt in een lagere strafmaat. De gemiddelde gevangenisstraf voor feiten gerelateerd aan terrorisme is in België vijf jaar, hetgeen in lijn ligt met de gemiddeldes in onze buurlanden (EUROPOL, 2019) maar in vergelijking met landen zoals de Verenigde Staten relatief kort is (JENKINS, 2019). De maatschappelijke roep om strengere straffen klinkt bij deze materie dan ook ongenadig hard. Een goed geïnformeerd debat over de juiste strafmaat bij dergelijke misdrijven is zeker aan de orde, maar is in geen geval de essentie van het repatriëringsdilemma. Gevangenis zijn een belangrijk instrument in de strijd tegen terrorisme, maar kunnen allerminst beschouwd worden als een zaligmakende oplossing (zie bijvoorbeeld BARRETT, 2017).

In dit verband kan opgemerkt worden dat actieve repatriëring niet alleen meer uitzicht biedt op vervolging en berechting, maar ook op monitoring en re-integratie. Wat monitoring aangaat, is het namelijk een stuk eenvoudiger om gerepatrieerde *returnees* op te volgen dan zij die erin slagen om in de detentiekampen door de mazen van het net te glippen en ongezien naar hun thuisland terugkeren. Het terughalen van IS-strijders laat ons bovendien toe om deze personen naar zogeheten *disengagements*- of deradicaliseringstrajecten toe te leiden en zodoende het kantelpunt, dat de val van het Kalifaat op dit ogenblik biedt, op een optimale manier te benutten. Dat pakweg de buitenwijken van Antwerpen of Brussel een beter perspectief bieden op rehabilitatie en re-integratie dan de kampen van Al-Hol zou dan ook geen twijfel mogen lijden (zie ook MACVICAR, 2020). Uit de felle weerstand tegen het repatriëren van de IS-strijders en hun families spreekt echter een zeker ongeloof in ons vermogen om deze personen op te volgen en te rehabiliteren, en dit ondanks de vele investeringen die in het Belgische 'deradicaliseringsapparaat' gedaan werden (zie bijvoorbeeld JAMINÉ & FADIL, 2019). Re-integratie biedt echter nog altijd de beste garantie op veiligheid op de lange termijn, en verdient in dit opzicht meer aandacht in het debat rond de terugkeer van Belgische strijders.

3. DISCUSSIE EN CONCLUSIE

De ongemakkelijke waarheid is dat er geen makkelijke oplossingen bestaan in de strijd tegen terrorisme. Beide mogelijkheden, zowel terughalen als daar laten, dragen inherente risico's en vraagtekens met zich mee. De hamvraag in dit debat is dan ook of het gevaar dat van een gerepatrieerde groep IS-strijders uitgaat groter is dan dat van een zwerm militanten op drift. Actieve repatriëring is, in dit verband, de enige optie die een alomvattende op-

lossing biedt voor de brede waaier aan Belgische onderdanen die momenteel in Noord-Syrië worden vastgehouden. Repatriëring onderscheidt zich als de meest gecontesteerde maatregel, maar is tegelijk de enige werkbare manier om uit de huidige impasse te raken. Het perverse effect van het dominerende veiligheidsdiscours is dat de meest waarschijnlijke uitkomst van het aan hun lot overlaten van de IS-kinderen en hun ouders *meer* terrorisme is, en niet minder. De huidige politieke houding stemt overeen met een vrij arrogante vorm van struisvogelpolitiek. Het afschuiven van onze problemen op landen die absoluut niet de middelen hebben om hier een gedegen antwoord op te bieden is niet alleen kortzichtig, het is, zowel in het bredere kader van internationale terreurbestrijding als vanuit een mensen- en kinderrechtenperspectief, volstrekt contraproductief. Niet optreden is, in dit opzicht, dan ook niet aanvaardbaar. De inspanningen van landen zoals Kosovo om de terugkeer van hun burgers mogelijk te maken (RUF & JANSEN, 2019) tonen in dit verband aan dat, ondanks de diverse moeilijkheden en hindernissen, de politieke wil om deze beladen kwestie aan te pakken wel degelijk gevonden kan worden.

Screening vormt hierbij een cruciale eerste stap. Uniforme oplossingen zijn in deze materie uitgesloten. Hoe met deze populatie omgegaan dient te worden, moet dan ook van geval tot geval bekeken worden. Het lijkt hier om een doodoener te gaan, maar deze conclusie staat in schril contrast met de vaststelling dat in quasi alle gevallen van een *worst-case scenario* wordt uitgegaan – een *worst-case scenario* dat bovendien haaks staat op de bevindingen van recent wetenschappelijk onderzoek naar *returnees* (MALET & HAYES, 2018; BARRETT, 2017; POKALOVA, 2020). Een onderscheid dient gemaakt te worden tussen de verschillende *foreign fighters* op grond van hun rol binnen de terroristische organisatie, hun wens om terug te keren en hun bereidheid om mee te werken met de Belgische inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Diezelfde criteria laten zich ook toepassen op de vrouwelijke IS-leden (JENKINS, 2019). Over de kinderen bestaat geen twijfel: zij moeten gered worden. Actieve repatriëring dient derhalve een tweeledig doel: het beperken van het risico op het verliezen van de controle over IS-leden en het beperken van de schade die momenteel aan tientallen Belgische kinderen wordt toegebracht. Dit betekent ook dat actieve repatriëring de enige maatregel is die kinderrechten en veiligheid in zekere zin in balans weet te brengen.

Een gebrek aan berechting staat in deze context gelijk aan een gebrek aan gerechtigheid. Daarbij dient ook de manier waarop deze berechting tot stand komt rechtvaardig te zijn. Het vervolgen, berechten en rehabiliteren van de IS-strijders en het re-integreren van hun families is een flinke uitdaging, daarover zijn weinig illusies. Dit wil echter niet zeggen dat er geen manieren zijn om met deze moeilijkheden om te gaan. Het terughalen van Belgische onderdanen is bijgevolg niet alleen een humanitaire noodzaak (of, in het geval van de kinderen, een juridische verplichting), er gaat bovendien ook een bijzonder krachtige boodschap vanuit en draagt op de lange termijn bij tot het ondermijnen van het jihadistische verhaal.

REFERENTIES

- ALMOHAMMAD, A. (2018). *ISIS Child Soldiers in Syria: The Structural and Predatory Recruitment, Enlistment, Pre-Training Indoctrination, Training, and Deployment*. The Hague: ICCT Research Paper.
- BARRETT, R. (2017). *Beyond the Caliphate: Foreign fighters and the threat of returnees*. The Soufan Center.

- COOLSAET, R., & RENARD, T. (2020, Januari 10). *Foreign Fighters and the Terrorist Threat in Belgium*. Opgeroepen op Januari 30, 2020, van Egmont Institute: <http://www.egmontinstitute.be/foreign-fighters-and-the-terrorist-threat-in-belgium/>
- DE BOND, W. (2018). Je zal dát kind maar zijn. De ongewenste kinderen van IS-ouders. *Panopticon*, 39(3), 237-240.
- DWORKIN, A. (2019). *Beyond Good and Evil: Why Europe should bring ISIS foreign fighters home*. Policy Brief: European Council on Foreign Relations.
- EUROPOL. (2019). *European Union Terrorism Situation and Trend Report (TESAT)*. Den Haag: Europol.
- GURSKI, P. (2019, Februari 21). *The Foreign Terrorist Fighter Repatriation Challenge: The View from Canada*. Opgeroepen op Februari 3, 2020, van International Centre for Counter-Terrorism – The Hague: <https://icct.nl/publication/the-foreign-terrorist-fighter-repatriation-challenge-the-view-from-canada/>
- JAMINÉ, S., & FADIL, N. (2019). *Tussen preventie en veiligheid. De Belgische aanpak in de strijd tegen radicalisering*. Leuven: KU Leuven.
- JENKINS, B. M. (2019). Options for Dealing with Islamic State Foreign Fighters Currently Detained in Syria. *CTC Sentinel*, 11-23.
- KIZILHAN, J. I. (2019). *Providing Psychosocial Care to Child Soldiers Living in Post-IS Iraq*. Den Haag: ICCT Research Paper.
- LOOTS, G., VAN BUGGENHOUT, M., & FADIL, N. (2020, Februari 8). *Stratego op de kap van Belgische kinderen*. Opgeroepen op April 6, 2020, van De Standaard: https://www.standaard.be/cnt/dmf20200207_04839514
- MACVICAR, I. (2020). What About the Camp Followers—and their Children? *Journal for Deradicalization*, 22, 319-378.
- MALET, D. (2019, December 25). *ISIS Foreign Fighters: Keep Your Enemies Closer*. Opgeroepen op April 6, 2020, van Australian Institute for International Affairs: <http://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/isis-foreign-fighters-keep-enemies-closer/>
- MALET, D., & HAYES, R. (2018). Foreign fighter returnees: an indefinite threat? *Terrorism and Political Violence*, 1-19.
- MEHRA, T., & PAULUSSEN, C. (2019, Maart 6). *The Repatriation of Foreign Fighters and Their Families: Options, Obligations, Morality and Long-Term Thinking*. Opgeroepen op Januari 30, 2020, van International Centre for Counter-Terrorism – The Hague: <https://icct.nl/publication/the-repatriation-of-foreign-fighters-and-their-families-options-obligations-morality-and-long-term-thinking/>
- PAGANO, S. (2020). *Reintegrating the Radicalized: Challenges, Lessons Learned, and How to Overcome Barriers*. NSI Reachback Report.
- POKALOVA, E. (2020). *Returning Islamist Foreign Fighters. Threats and challenges to the West*. Cham: Palgrave Macmillan.
- RUF, M., & JANSEN, A. (2019). *Study Visit: Returned Women and Children – Studying an Ongoing Experience on the Ground*. RAN Ex Post Paper. Pristina, Kosovo: Radicalisation Awareness Network.
- SANDELOWSKY-BOSMAN, C., & LIEFAARD, T. (2019). De verantwoordelijkheden van Nederland voor kinderen met een Nederlandse link in voormalige IS-strijdgebieden gezien vanuit het internationale kinderrechtenspectief. *Tijdschrift voor de Mensenrechten: NJCM-Bulletin*, 44(3), 306-325.
- SPECKHARD, A., & SHAJKOVCI, A. (2019, Oktober 7). *Who Are the ISIS Fighters in Custody, and How Can They Be Repatriated?* Opgeroepen op Februari 3, 2020, van Homeland Security Today: <https://www.hstoday.us/subject-matter-areas/terrorism-study/who-are-the-isis-fighters-in-custody-and-how-can-they-be-repatriated/>

- VALE, G. (2019). *Women in Islamic State: From Caliphate to Camps*. The Hague: International Centre for Counter-Terrorism. Opgehaald van International Centre for Counter-Terrorism – The Hague.
- VANRENTERGHEM, A. (2020, Januari 20). *Vier kinderen van Belgische IS-vrouwen vanuit Turkije teruggekeerd naar ons land*. Opgeroepen op Januari 30, 2020, van VRT NWS: <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/01/20/4-kinderen-van-belgische-is-vrouwen-keren-vanuit-turkije-terug-n/>
- WAUTERS, E., & WOUTERS, J. (2019). Moeders en kinderen van Syriëstrijders: over de volkenrechtelijke verplichtingen van de Belgische Staat. *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten*, 2019(1), 72-88.